

Föreningsidrotten ur ett civilsamhällesperspektiv

– idrott i spänningsfältet mellan stat, marknad och familj

MARTIN BÖRJESON
ENHETEN FÖR
FORSKNING OM DET CIVILA
SAMHÄLLET VID ERSTA-
SKÖNDAL HÖGSKOLA

JOHAN VON ESSEN
ENHETEN FÖR
FORSKNING OM DET CIVILA
SAMHÄLLET VID ERSTA-
SKÖNDAL HÖGSKOLA

JOHAN R NORBERG
MALMÖ HÖGSKOLA

I denna artikel presenteras ett större forskningsprojekt med syfte att studera och analysera den ideellt organiserade idrotten som samhällsfenomen utifrån ett civilsamhällesperspektiv. Detta har inte tidigare gjorts i Sverige. I teoretiskt avseende handlar det om att utifrån teorier och forskningsresultat i aktuell forskning om det civila samhället generera nya perspektiv och ny kunskap om föreningsidrotten som en del av det svenska civilsamhället. I ett institutionellt avseende handlar det om att utveckla ett vetenskapligt samarbete i korsvägen mellan två forskningstraditioner; dels civilsamhällesforskningen företrädd av Enheten för forskning om det civila samhället vid Ersta Sköndal Högskola, dels samhällsvetenskaplig idrottsforskning företrädd av enheten Idrottsvetenskap vid Malmö Högskola.

I korsvägen mellan två forskningstraditioner

I början av 1990-talet lanserade två amerikanska forskare en bild av den svenska ideella sektorn som både liten och svag. En av dem, Estelle James, menade att möjligheterna till ideellt arbete hade trängts undan av en omfattande offentlig sektor. Den andre, John Boli, gick så långt att han helt ifrågasatte huruvida det gick att tala om en svensk ideell sektor eftersom de frivilliga organisationerna var så starkt beroende av offentligt stöd.¹ Forskarnas analys av svenska förhållanden fick stort internationellt genomslag. Idag vet vi emellertid att deras slutsatser var förhastade. Moderna befolkningsundersökningar har visat att drygt 90 procent av den svenska befolkningen i åldern

16-84 år är medlem i åtminstone en ideell organisation. Mer än var fjärde person har dessutom någon form av förtroendeuppdrag.² Därtill har den svenska ideella sektorns kostnader uppskattats till fyra procent av BNP, vilket visserligen är relativt sett mindre än USA (6,3 procent av BNP) men mer än många jämförbara europeiska länder såsom Tyskland, Frankrike och Italien.³

Den svenska ideella sektorn är således varken liten eller utan livskraft. Däremot har den en struktur som skiljer sig från många andra länder. Framförallt två aspekter förtjänar att lyftas fram. Den första handlar om organisationsformer. Ända sedan 1800-talet har svensk frivilligverksamhet präglats av en stark folkrörelsetradition. Ungefär 80 procent utgörs av medlemsbaserade

ideella föreningar, vilka i sin tur vanligtvis är sammankopplade i stora och enhetliga riksförbund. Andelen andra associationsformer, såsom stiftelser, ekonomiska föreningar och samfälligheter är följaktligen begränsad. Den andra aspekten rör de ideella sammanlutningarnas mål och aktiviteter. I Sverige är de serviceproducerande ideella organisationerna inom välfärdsstatens kärnområden – vård, skola och omsorg – förhållandevis få och i huvudsak ett komplement till den offentliga sektorn. Tyngdpunkten ligger istället på olika former av intresseorganisationer och föreningsaktiviteter inom det breda idrotts- och fritidsområdet. I frågan om medlemstillhörighet visar studier att drygt 80 procent av den vuxna befolkningen i Sverige är anslutna till en facklig organisation. Därefter kommer pensionärsorganisationer (41,5 procent av befolkningen) följt av idrottsföreningar (31,1 procent). Studerar man istället graden av medlemsaktivitet intar idrotten en oinskränkt ledning med en mobiliseringsgrad på hela 16,6 procent (antalet aktiva medlemmar i relation till hela befolkningen) följt av fackliga organisationer (7,3 procent) och kulturföreningar (5,5 procent).⁴ Även i ekonomiska termer dominerar idrotts- och fritidsaktiviteter med cirka 20 procent av sektorns totala omsättning.⁵

Sammanfattningsvis kan således konstateras att Sverige har en omfattande och livaktig frivilligsektor samt att detta i stor utsträckning förklaras av föreningsidrottens starka ställning. Mot denna bakgrund inställer sig emellertid två frågor:

Hur kommer det sig att idrotten trots en så framträdande plats inom svenskt föreningsliv har förblivit i det närmaste ouppmärksam i forskningen om den ideella sektorn?

Och hur kommer det sig att den samhällsvetenskapliga idrottsforskningen på motsvarande sätt förbiset att relatera idrotten till annan frivillig verksamhet och till teorier/perspektiv med rötter i den bredare civilsamhällsforskningen?

Idrottsrörelsen svaga ställning i forskning om folkrörelser och civilsamhälle

Den svenska forskningen om folkrörelser och ideellt engagemang tog fart under 1960- och 1970-talet. Inledningsvis var framförallt historiker flitiga med följderna att många av de första

studierna inriktades på folkrörelsernas historiska framväxt och betydelse för svensk demokrati och samhällsutveckling. Inte förvånande hamnade även de tre ”klassiska” folkrörelserna i blickfånget, det vill säga väckelse-, nykterhets- och arbetarrörelsen.⁶ Kännetecknande var vidare att folkrörelserna i huvudsak betraktades som något positivt. Bland de kriterier som ansågs känneteckna en folkrörelse ingick nämligen inte enbart kvantitativa aspekter såsom stor medlemskår och geografisk eller social bredd. Viktigt var även idéer om att folkrörelserna hade uppstått som en reaktion mot missförhållanden i samhället (”protest”) och att de genom att mobilisera stora medborgargrupper (”engagemang”) lyckats genomdriva samhällsreform (”förändring”) trots motstånd från den offentliga makten.

I detta så kallade ”folkrörelseparadigm” blev synen på idrottsrörelsen problematisk.⁷ För även om just folkrörelseperspektivet utgjorde själva utgångspunkten för den spirande idrottshistoriska forskning som såg dagens ljus under 1970-talet, ska det inte förnekas att många forskare hade svårt att acceptera idrottsrörelsen som en fullvärdig medlem av folkrörelsesfären. Som exempel hävdade Lars-Arne Norborg i ett översiktsverk om svensk historia under 1800- och 1900-talet att det var tveksamt om idrottsrörelsen kunde betecknas som en folkrörelse ”i egentlig mening” eftersom ”det ideologiska momentet” i stort sett saknades.⁸ En liknande ståndpunkt intog Ulf Blomdahl men med tillägget att föreningsidrottens frammarsch under 1970-talet hade skett på de så kallade idérörelsernas bekostnad och fått till följd att föreningslivet förlorat mycket av sin tidigare protestkaraktär och samhällsförändrande ambition.⁹ Andra valde en i sig talande tystnad. Som exempel kan nämnas att statsvetaren Michele Micheletti i sitt breda översiktsverk om de frivilliga medborgarsammanslutningarnas roll i svensk politik under 1800- och 1900-talet endast kommenterade idrottsrörelsens utveckling på några få rader.¹⁰

Under 1990-talet introducerades begreppet *civilsamhälle* i den svenska politiska och akademiska debatten.¹¹ Därmed utmanades folkrörelseparadigmat av nya perspektiv och forskningsfrågor rörande människors ideella engagemang.¹² Viktiga bidrag i denna framväxande civilsamhällsforskning är de befolkningsstudier av det svenska ideella arbetet som Ersta Sköndal Hög-

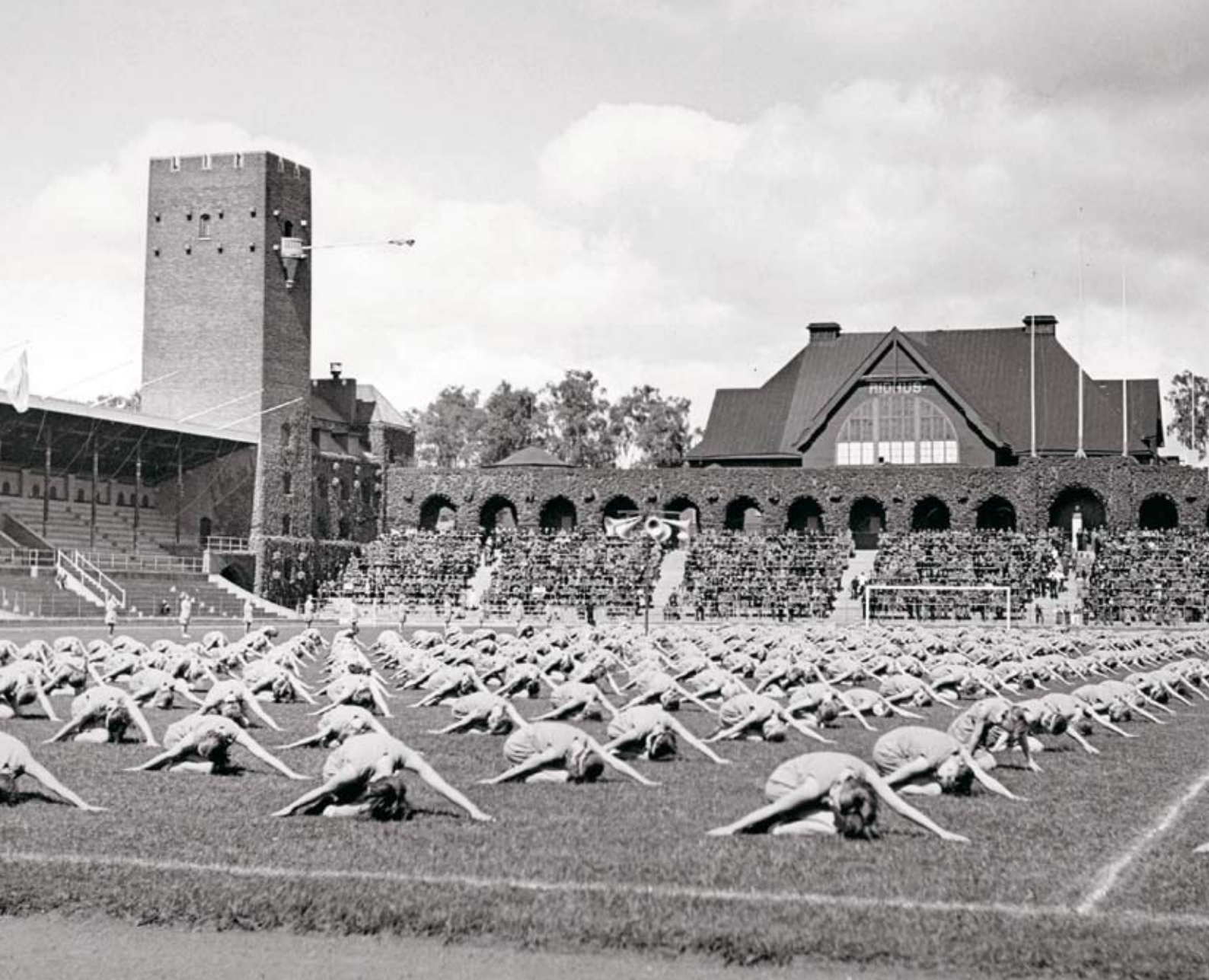
skola genomfört.¹³ Därtill bör nämnas den breda kartläggning av den ideella sektorn som utfördes i början av 1990-talet i samarbete mellan Ersta Sköndal Högskola och Handelshögskolan inom ramen för en större internationell komparation av den ideella sektorn i olika länder och som följdes upp några år senare.¹⁴

Utän tvekan har utvecklingen från ”folkrörelseforskning” till ”civilsamhällsforskning” inneburit en positiv såväl teoretisk som empirisk förnyelse av kunskapen om människors frivilliga insatser i en samhällssektor vid sidan av marknaden, staten och familjefären. Anmärkningsvärt nog har den breddade ansats däremot inte – med få undantag – omfattat föreningsidrotten. Större empiriska studier av idrottsrörelsens kännetecken, förutsättningar och samhällsbetydelse ur ett civilsamhällsperspektiv saknas fortfarande. Likaså har nya teoretiskt relaterade modeller ofta haft svårt att hantera idrotten och andra fritidsverksamheter med följderna att dessa betydande delar av civilsamhället sammanförts i krystade restkategorier som ”interaktionsrörelser” och ”livsstilsföreningar”.¹⁵ Till detta kommer att forskare fortsatt att kritisera idrotten för ett bristande ideologiskt intresse. Som exempel menar Tommy Lundström och Filip Wijkström att idrottsrörelsen generellt sett varit bättre på att anpassa sig till andras idéer än att utforma en egen ideologi:

För att uppnå legitimitet tycks rörelser som idrotten tendera att knyta an till eller, om man så vill, anpassa sig till sådana ideologier, värden och normer som har en stark institutionell ställning. Det gäller inte minst anpassning till det legitimeringssystem som har giltighet i det politiska systemet och till de stödsystem som utformats just för att passa organisationer där medlemsantal och aktivitetsgrad är viktiga mått på framgång och samhällsrelig betydelse, och där demokratisk organisering är ett grundläggande villkor.¹⁶

Den ideella sektorns svaga ställning i idrottsforskningen

Parallellt med framväxten av en ny och bred forskning med fokus på civilsamhället har det vuxit fram en lika bred samhällsvetenskaplig idrottsforskning. I fråga om ämnesdiscipliner har utvecklingen gått från en inledande dominans av idrottspedagoger (och till viss del

Olympiska spelen på Stadion 1912 blev bland annat upptakten till att idrott och tävlingar som varit en elitföreteelse kom att bli en folkrörelse. Bilden visar en kvinnlig gymnastikuppvisning på Stadion, 1934. Foto: Bertil Norberg, Scanpix

av idrottshistoriker) mot ett förhållandevis brett intresse för idrottsfrågor inom hela det humanistiska/samhällsvetenskapliga fältet och framväxten av idrottsvetenskap som självständigt kunskapsområde. Som uttryck för denna positiva ökning kan nämnas att den samnordiska idrottsvetenskapliga webbtidskriften www.idrottsforum.org för närvarande publicerar nya vetenskapliga artiklar var fjortonde dag och presenterar närmare 200 aktiva idrottsforskare på sin hemsida varav mer än hälften kommer från Sverige.

Att fånga huvuddragen inom det rådande forskningsläget är ingen enkel uppgift. Ett framträdande tema utgör emellertid föreningsidrotten som uppfostringsmiljö för barn och ungdomar. Utifrån ett övergripande socialisationsperspektiv har ett stort antal forskare studerat de normer, värderingar och sedvänjor som idrottande barn internaliserar genom en idrottslig praktik

och i mötet med andra barn, ledare och föräldrar.¹⁷ Ett andra framträdande tema är idrottens tillgänglighet för olika människogrupper. Den centrala frågeställningen är således om idrottsrörelsen i praktiken lever upp till sin omhuldade devis om ”idrott åt alla” eller finns det yttre, samhälleliga faktorer (såsom socioekonomi, genus, etnicitet och funktionsnedsättningar) vilka inverkar på människors val att idrotta och motionera – och i vilka former.¹⁸ Som exempel på ytterligare områden med betydande forskning kan nämnas idrottsämnet utveckling i skolan samt följderna av den tilltagande kommersialisering och professionalisering som kännetecknat (elit)idrotten under senare decennier.¹⁹

Utän tvekan präglas den samhällsvetenskapliga idrottsforskningen av en mångfald i intresseområden och perspektiv. Samtidigt saknas – typiskt nog – kopplingar till den bredare civilsek-

torsforskningen. Endast undantagsvis görs jämförelser mellan föreningsidrotten och andra ideella verksamheter. Likaså förekommer sällan teorier och perspektiv med koppling till civilsektorsforskningen. Inte ens välkända och uppenbart relevanta perspektiv som Robert Putnams teori om socialt kapital förekommer annat än sporadiskt.²⁰

Även internationellt har civilsamhällesforskningen och idrottsforskningen i stor utsträckning verkat åtskilda från varandra. Detta sammanhänger med att den föreningsdemokratiskt uppbyggda idrottsmodellen i stor utsträckning är ett svenskt – och nordiskt – fenomen. Det är således talande att ett av standardverken inom modern samhällsinriktad idrottsforskning – Jay Coakleys ”Sport in Society” – ägnar stort utrymme åt att diskutera idrottens tilltagande professionalisering, globalisering och kommersialisering, men samtidigt saknar analyser av det ideella

ledarskapets betydelse.²¹ I Norge och Danmark finns däremot flera studier av idrotten utifrån ett civilsamhällesperspektiv.²²

Sammanfattningsvis kan det konstateras att svensk idrottsforskning endast undantagsvis tillgodogjort sig perspektiv och forskningsresultat från den bredare civilsektorsforskningen samtidigt som den senare forskningsinriktningen i betydande utsträckning förbisett en av de största och mest livaktiga rörelserna i den svenska ideella sektorn. Två forskningstraditioner med tydliga beröringspunkter har således utvecklats sida vid sida men utan närmare samröre.

På väg mot ett trendbrott?

Under senare år har försök gjorts att överbrygga gränserna mellan dessa forskningstraditioner. Bland idrottsforskare kan nämnas att Johan R Norberg, Malmö Högskola, år 2004 publicerade rapporten "Idrotten i den ideella sektorn – en kunskapsöversikt" som både diskuterade synen på föreningsidrottens "samhällsnytta" under 1900-talet och dessutom analyserade idrottsrörelsens specifika karaktärsdrag i förhållande till andra ideella organisationer.²³ Därefter har flera forskare vid Ersta Sköndal Högskola närmast sig idrottsfrågor utifrån ett civilsektorsperspektiv. Som exempel har Martin Börjesson och Johan von Essen i rapporten "Det sociala ledarskapet" undersökt hur idrottsledare uppfattar sin egen roll och särskilt om de upplever en konflikt mellan ledarskapets "sociala" respektive "idrottsliga" dimensioner. Vidare har Lars-Erik Olsson vid samma forskningsmiljö jämfört hur frivilligt arbete inom idrotten förhåller sig till ideella insatser inom andra frivilligorganisationer.²⁴ Som exempel på gränsöverskridande samarbeten kan tilläggas att Johan R Norberg, Lars Svedberg och Lars-Erik Olsson medverkar i en nyligen färdigställd antologi som jämför frivilligt välfärdsarbete, idrott och kultur i ett antal olika europeiska länder. Boken har tillkommit inom ramen för det EU-finansierade forskarnätverket CINEFOGO (Civil Society and New Forms of Governance in Europe – the Making of European Citizenship).

Samtliga av dessa studier har visat fruktbarheten av att analysera föreningsidrotten utifrån ett civilsektorsperspektiv. Detta avser vi nu att utveckla i ett stort och flerårigt forskningsprojekt.

Forskningsprojektet "Föreningsidrot-

ten ur ett civilsamhällesperspektiv: Idrott i spänningsfältet mellan stat, marknad och familj"

Forskningsprojektets övergripande syftet är att studera och analysera den ideellt organiserade idrotten som samhällsfenomen utifrån ett civilsamhällesperspektiv. I teoretiskt avseende handlar det om att utifrån teorier och forskningsresultat i aktuell forskning om det civila samhället generera nya perspektiv och ny kunskap om föreningsidrotten som en del i den svenska ideella sektorn. I ett institutionellt avseende handlar det om att utveckla ett vetenskapligt samarbete mellan Enheten för forskning om det civila samhället vid Ersta Sköndal Högskola och Idrottsvetenskap vid Malmö Högskola.

Teoretiska utgångspunkter

I en översiktsartikel om det civila samhället som forskningsfält strukturerar Lars Svedberg och Lars Trägårdh det aktuella forskningsläget i tre huvudinriktningar: den sociala, den ekonomisk och den politiska.²⁵

Med den sociala inriktningen avses forskning med fokus på frivilliga insatser inom välfärdspolitikens kärnområden (vård, skola, omsorg). Även om detta fält utgör en relativt sett begränsad del av den svenska ideella sektorn, har den haft en stark ställning som forskningsinriktning med särskild tonvikt bland forskare inom socialt arbete. Kännetecknande är vidare att forskningsinriktningen både utgjort en utmaning och ett komplement till den traditionella välfärdsforskningen med dess starka fokus på staten och offentlig sektor.²⁶ Eftersom informella sociala insatser ingår aktualisera inriktningen skärningspunkten mellan civilsamhälle och familjesfär.

Den ekonomiska inriktningen ingår i en lång, framförallt anglosaxisk tradition av ekonomiskt orienterade studier med en i huvudsak positiv syn på icke-vinstdrivande företag, stiftelser och andra former av ideellt arbete inom den så kallade "nonprofit-sektorn". Utmärkande är även att inriktningen fått ökad uppmärksamhet under senare år till följd av lanseringen av begreppet social ekonomi. Begreppet är omtvistat men brukar vanligtvis åberopas för att lyfta fram ideella sammanslutningar positiva samhälleliga effekter i fråga om att skapa arbetstillfällen och att integrera marginaliserade grupper – inte minst på landsbygden där föreningslivet ofta anses ha stor betydelse för byars och bygders överlevnad och

utveckling.²⁷ Tonvikten på ekonomiska aspekter medför att denna inriktning aktualiserar skärningspunkten mellan civilsamhälle och marknadssfär.

Med den politiska inriktningen avses teoretiska perspektiv med rötter i den mer traditionella folkrörelse- och demokratiforskningen. I teoretiskt avseende genomgick perspektivet en mindre kris i slutet av 1990-talet, delvis till följd av att allt fler forskare börjat ifrågasätta det rådande folkrörelseparadigmets allt för snäva och deterministiska ramar. Det fick dock en stark renässans till följd av Robert Putnams teori om föreningslivets demokratiska betydelse genom skapande av socialt kapital och tillit mellan människor.²⁸ Därefter har nya teorier och begrepp tillkommit. Även nya former av politisk aktivism har uppmärksammats, såsom engagemang i sociala rörelser och politiskt engagemang utanför de politiska partierna.²⁹ I denna inriktning hamnar framförallt skärningspunkten mellan civilsamhälle och stat i centrum.

Civilsektorsforskningens tre huvudinriktningar är inte enbart teoretiska perspektiv: genom att intressera sig för olika aspekter av frivilligt oavlönat arbete riktar de även blicken till skilda delar i den ideella sektorns mångfald av organisationer och intresseinriktningar. Detta är naturligt. För forskare med intresse av att studera frivilligt socialt arbete ligger det givetvis närmare till hands att studera en självhjälpsorganisation än en bostadsrättsförening. På motsvarande sätt indikerar den politiska inriktningen ett intresse för politiska organisationer, aktionsgrupper och andra sammanslutningar med mål att påverka den samhällspolitiska debatten. Att olika aktiviteter inom den ideella sektorn har mer eller mindre relevans inom vissa teoretiska perspektiv eller intresseinriktningar är således inte konstigt. För den frivilligt organiserade idrottens del har det emellertid medfört problem. Föreningsidrotten är nämligen ett mångfacetterat samhällsfenomen som inte med självklarhet kan hänföras till något av civilsamhällesforskningens dominerande perspektiv. Samtliga inriktningar lyfter visserligen fram viktiga aspekter. Som exempel kan den sociala inriktningen ge viktiga pusselbitar till en förståelse av ideellt engagemang och social ledarskap inom idrotten medan den ekonomiska inriktningen med fördel kan användas för att studera elitidrottens successiva närmande till marknadssektorn. Ingen

av civilsamhällesforskningens rådande inriktningar är emellertid tillräcklig för att fånga idrotten i hela dess komplexitet.

Vi har nu närmat oss den teoretiska kärnan i vårt forskningsprojekt. Vi menar att civilsamhällesforskningen innehåller intressanta perspektiv vilka ger möjlighet att formulera viktiga men tidigare ouppmärksammade frågor rörande föreningsidrotten som samhällsfenomen. Samtidigt är vi medvetna om att föreningsidrotten är allt för komplex för att kunna förstås utifrån enbart en av civilsamhällesforskningens dominerade inriktningar. Den valda strategin blir därmed att applicerar samtliga tre civilsamhällesperspektiv på föreningsidrotten inom ramen för ett sammanhållet forskningsprojekt. Därmed skapas goda förutsättningar att kritiskt diskutera både huruvida föreningsidrotten är att betrakta som ett civilsamhällsfenomen och hur civilsamhället kan avgränsas från andra samhällsfärer.

Forskningsprojektets utformning

I forskningsprojektet ingår sammanlagt nio forskare: sex med koppling till Ersta Sköndal Högskola och tre från Malmö Högskola. I disciplinärt avseende är spridningen betydande: från historia, socialt arbete, företags ekonomi, sociologi till teologi och etniska relationer. Forskargruppen ska kontinuerligt anordna egna möten och även förelägga sina studier på de två forskningsmiljöernas ordinarie seminarier. I projektet ingår även en internationell forskningskonferens.

Nedan presenteras forskningsprojektets fyra övergripande områden och delstudier. Det första området har en historiefgrafisk ansats. De övriga tre har utformats med utgångspunkt i civilsamhällesforskningens tre huvudinriktningar.

Område 1. Idrotten och civilsamhället på skilda vägar

Medverkande: Johan R Norberg.

Det första området omfattar de processer som medfört att föreningsidrotten som samhällsfenomen distanserats från forskning om ideella organisationer och det civila samhället. I området ingår en historiografisk kartläggning av dels hur forskning om civilsamhället sedan mitten av 1900-talet analyserat den ideella sektorns utformning och organisationsformer samt idrottens roll däri, dels om, och i sådana fall hur, den samhällsorienterade idrottsforskningen förhållit sig till föreningsidrottens ide-

ella aspekter.³⁰ Studien inleds med 1939 års Ungdomsvårdskommitté och dess för tiden avancerade resonemang om föreningslivets betydelse för ungdomars fritid. Därefter följs utvecklingen via folkrörelseforskningens framväxt (1960- och 1970-talet), forskningsdebatten om föreningslivets kris och tillbakagång (1980- och 1990-tal) fram till idag.

Område 2. Idrotten och sociala perspektiv

Medverkande: Martin Börjeson, Johan von Essen, Elisabet Lindberg, Lars Svedberg.

Det andra området behandlar föreningsidrotten utifrån sociala perspektiv. I sammanlagt fyra delstudier analyseras sociala insatser och skärningspunkten mellan idrott och familjesfär.

Den första delstudien analyserar i vilken utsträckning som ideella idrottsledare utför frivilligt socialt arbete? Studien inbegriper både analyser av olika typer av insatser – från vardagliga aktiviteter till medvetet sociala insatser – och om sociala aspekter är en viktig del i ledarnas självbild och engagemang samt hur dessa förhåller sig till ledarskapets idrottsliga uppgifter.

Den andra delstudien undersöker i vilken utsträckning som idrottsföreningar engagerar sig i sociala insatser på uppdrag av kommuner eller myndigheter. Förutom att kartlägga förekomsten av uppdrag studeras hur idrottsliga och sociala åtaganden samsas inom idrottsföreningarna. Kartläggningen baseras på uppgifter från kommuner och myndigheter och följs upp med studier av ett strategiskt urval av idrottsföreningar.

I den tredje delstudien ställs frågan: hur avgränsas föreningsidrotten från familjen? Här är utgångspunkten att många ideella idrottsledare även är föräldrar till idrottsaktiva barn. Detta reser frågor om betingelserna för föräldrarnas frivilliga engagemang. Är de ledare av eget idrotts- eller föreningsintresse eller upplevs ledarskapet som förutsättning för att det egna barnet skall få idrotta? Betraktar de laget där deras barn spelar och de själva leder som ett föräldransvar i en "utökad" familj, eller som en aktivitet i civilsamhället, skild från privatlivet?

I den fjärde delstudien analyseras hur privata moraliska uppfattningar och föreningsidrottens normer förhåller sig till varandra? Civilsamhället är normativt laddat och formas av människors moraliska uppfattningar. Samtidigt avgränsas politiska ställ-

ningstaganden i civilsamhället ofta från människors privatmoral. Att studera hur idrottsföräldrar uppfattar sitt engagemang kan följaktligen frilägga hur privata moraliska föreställningar som förmedlas i uppfostran påverkar föräldrars ledarskap och hur idrottens logik och lagets dynamik påverkar hur föräldrar uppfosttrar sina barn.³¹

Område 3. Idrotten och ekonomiska perspektiv

Medverkande: Johan Hvenmark, Susanna Hedenborg, Thomas Persson.

Det tredje området avser föreningsidrott i skärningspunkten mellan civilsamhälle och näringslivssfär. Tre delstudier ingår.

Den första delstudien studerar hur och varför marknadens logik och företagets praktik införs i föreningsidrotten, och vilka konsekvenser detta får. Undersökningen utgår teoretiskt från managerialism, vilket kan förstås som en bred samhällelig trend att tillämpa marknadssektorns rationaliteter i offentliga eller ideella sammanhang.³² En central fråga blir därmed i vilken utsträckning som införelsen av marknadsbaserade perspektiv i ideell föreningsverksamhet förändrar en organisations verksamhet, målsättningar och dess företrädares bild av organisationens roll och samhällsfunktion.

Den andra delstudien analyserar hur nya ägarförhållanden och driftsformer påverkar ideellt engagemang i föreningsidrotten. Studien utgår från ridning och ridskoleverksamhet som fallstudie. Detta beror på att ridning utgör ett intressant exempel på hur föreningsidrottsliga aktiviteter kan bedrivas i en komplex gräns mellan stat, marknad och civilsamhälle. Såväl drift- som ägandeformer kan variera och blandas; mark, byggnader och hästar kan ägas av kommuner, föreningar eller privatpersoner. Därtill förekommer olika former av ideellt arbete utfört av både barn, mestadels flickor, och vuxna.³³ Ridskoleverksamhet är därmed inte en renodlad föreningsaktivitet. Det är snarare exempel på hybridorganisationer som finansieras genom medlems- och brukaravgifter, kommersiella intäkter och offentliga bidrag/subventioner och som därmed inbegriper rationaliteter från flera olika samhällssektorer. Hur dessa olika ägandeformer och resursströmmar styr och påverkar verksamheten

är i stor utsträckning outrett.

Den tredje delstudien undersöker hur idrottsrörelsen hanterar marknadens ökade förväntningar på idrottens samhällsnytta? Här är utgångspunkten att marknadens idrottsintresse under senare utvecklats från ett tidigare ensidigt intresse för elitidrott till att även omfatta föreningsidrottens mer breda och samhällsnyttiga aspekter. Centralt i denna utveckling är termen "corporate social responsibility" (CSR) som avser en trend hos företag att knyta an till – och/eller stödja – olika former av ideell idrottsverksamhet i syfte att markera ett samhällsengagemang.³⁴ Tanken är att det på sikt kan vara lönsammare för företagare att stödja aktiviteter inom den breda barn- och ungdomsidrotten än att sponsra stora elitklubbar eftersom det förstnämnda vittnar om ett samhällsansvar som både stärker företagets relationer med omvärlden och dess varumärke.³⁵ I studien studeras hur idrottsrörelsen förhåller sig till dessa nya marknadsförväntningar: uppfattas de som positiva möjligheter till nya resurser eller som hot mot den ideella verksamhetens självständighet?

Område 4. Idrotten och politiska perspektiv

Medverkande: Mikael Lindfelt, Johan R Norberg

Det fjärde området avser idrottsverksamhet i skärningspunkten mellan civilsamhälle och stat. Två studier ingår. I den första ställs frågan: i vilken mån kan idrottsevenemang förstås som politiska manifestationer? Studien avser elitidrottsbegreppets formation och växling i spänningsfältet mellan idrott som ideellt baserad folkrörelse och nationella, politiskt sanktionerade, elitsatsningar. Ansatsen är primärt teoretiskt/filosofiskt med målet att skapa begreppslig klarhet av idrottsbegreppets användning i allmänhet och dess koppling till politisk styrning i synnerhet.

I den andra delstudien analyseras hur Riksidrottsförbundet hanterar sin dubbla roll som folkrörelse och idrottsmyndighet. Här är utgångspunkten att Riksidrottsförbundets ledande roll i svensk idrott innefattar en målkonflikt. Å ena sidan är RF uppbyggd efter traditionella föreningsdemokratiska principer där medlemmar i lokala klubbar knyts samman i regionala och nationella förbund under en gemensam riksledning. Av detta följer att RF:s ledning ytterst har till uppgift att företräda

Författarna analyserar i vilken utsträckning som ideella idrottsledare utgör frivilligt socialt arbete i dagens samhälle. Foto: Fredrik Funck, Scanpix

sina medlemmars intressen. Men samtidigt är idrottsrörelsen även mottagare av offentligt stöd. Därtill har RF sedan länge statens förtroende att fördela dessa medel. I hanteringen av statens bidrag har RF således ett myndighetsansvar att efterleva riksdagens och

regeringens intentioner och riktlinjer. Förutom att tillvarata sina medlemmars intressen, har RF följaktligen förväntningar från staten att axla ett samhällsansvar. Dessa dubbla roller är inte alltid förenliga.³⁶

Avslutning

Vi har som målsättning att samtliga delstudier ska redovisa sina resultat i internationella tidskrifter (peer-review). Därtill ska projektet slutrapporteras i en gemensam, avslutande antologi (på svenska). Denna rapport ska även innehålla en syntes utifrån projektets övergripande syfte och en utvärdering av projektets teoretiska och metodologiska ansatser: vilka möjligheter och begränsningar skapades egentligen genom att applicera ett civilsamhällesperspektiv på föreningsidrotten? Och vilka frågor återstår eller har aktualiserats för framtida studier?

Referenser

- Boli, John (1991) "Sweden: Is There a Viable Third Sector?" i Robert Wuthnow (red), *Between States and Markets: The Voluntary Sector in Comparative Perspective*. Princeton; Estelle, James (1989) "The Private Provision of Public Services: A Comparison of Sweden and Holland", i Estelle James (red), *The Non-profit Sector in International Perspective*. Oxford 1989; Jfr. Lundström, Tommy & Wijkström, Filip (1995) *Från röst till service? Den svenska ideella sektorn i förändring*. Sköndal.
- Statistiska Centralbyrån (2003) *Föreningslivet i Sverige. Välfärd, socialt kapital, demokratiskola, Levnadsförhållanden*. Rapport nr 98. Stockholm, s. 25.
- Lundström & Wijkström, a. a., s. 17; Jfr. Wijkström, Filip & Einarsson, Torbjörn (2006) *Från nationalstat till näringsliv? Det civila samhällets organisationsliv i förändring*. Stockholm.
- Statistiska Centralbyrån, a. a., ss. 24-33.
- Lundström & Wijkström, a. a., s. 18.
- Som exempel kan nämnas: Thörnberg, EH (1943) *Folkrörelser och samhällsliv i Sverige*. Stockholm; Lundkvist, Sven (1979) *Folkrörelserna i det svenska samhället 1850-1920*. Stockholm; Öhngren, Bo (1974) *Folk i rörelse. Samhällsutveckling, flyttningsmönster och folkrörelser i Eskilstuna 1870-1900*. Uppsala; Johansson, Hilding (1980) *Folkrörelserna i Sverige*. Stockholm.
- För en diskussion, se Norberg, Johan R (2004) *Idrottens väg till folkhemmet. Studier i statlig idrottspolitik 1913-1970*. Stockholm, kap. 1.
- Norberg, Lars-Arne (1988) *Sveriges historia under 1800- och 1900-talen. Svensk samhällsutveckling 1809-1986*. Solna, 2:a upplagan, s. 144; Jfr. Öhngren, Bo (1980) "Folkrörelserna och den ofantliga sektorn" i *Med eller mot strömmen. En antologi om svenska folkrörelser*. Stockholm, s. 170.
- Blomdahl, Ulf (1990) *Folkrörelserna och folket - med utblick mot framtiden*. Stockholm.
- Micheletti, Michele (1994) *Det civila samhället och staten. Medborgarsammanslutningarnas roll i svensk politik*. Stockholm, s. 75.
- Trägårdh, Lars (2007) "The 'Civil Society' Debate in Sweden: The Welfare State Challenged", i Trägårdh (red.), *State and Civil Society in Northern Europe: the Swedish model reconsidered*. New York.
- Svedberg, Lars & Trägårdh, Lars (2006) "Introduktion" i *Det civila samhället som forskningsfält. Nya avhandlingar i ett nytt sekel*. Stockholm, s. 12.
- Jeppsson Grassman, Eva (1993) "Frivilliga insatser i Sverige - en befolkningsstudie" i SOU 1993:82 *Frivilligt socialt arbete - Kartläggning och kunskapsöversikt*. Stockholm; Jeppsson Grassman, Eva & Svedberg Lars (1999) "Medborgarskapets gestaltningar. Insatser i och utanför föreningslivet" i SOU 1999:84, *Civilsamhället. Demokratiutredningens forskarvolym VIII*. Stockholm; Olsson, Lars-Erik, Svedberg, Lars & Jeppsson Grassman, Eva (2005) *Medborgarnas insatser och engagemang i civilsamhället - några grundläggande uppgifter från en ny befolkningsstudie*. Stockholm.
- Lundström, Tommy & Wijkström, Filip (1997) *The Nonprofit Sector in Sweden*. Manchester; Salamon, Lester & Anheier, Helmut (1997) *Defining the nonprofit sector. A cross-national analysis*. Manchester; Wijkström & Einarsson, a. a.
- Engberg, Jan (1986) *Folkrörelserna i välfärdssamhället*. Umeå; Statistiska Centralbyrån, op cit.
- Lundström & Wijkström, a. a., s. 36.
- För en översikt av denna forskning, se Norberg, Johan R (2007) "Forskning om barn- och ungdomsidrotten som uppfostringsmiljö", i Engström, Lars-Magnus, Norberg Johan R. & Åkesson, Joakim, *Idrotten vill. En utvärdering av barn- och ungdomsidrotten*, Riksidrottsförbundet, FoU-rapport 1.
- För ett exempel på denna inriktning, se Trondman, Mats (2005) *Unga och föreningsidrotten. En studie om föreningsidrottens plats, betydelser och konsekvenser i ungas liv*, Ungdomsstyrelsens skrifter 9.
- I fråga om idrottens professionalisering, se exempelvis Peterson, Tomas (1993) *Den svenska modellen. Svensk fotboll i omvandling under efterkrigstiden*. Lund; Peterson, Tomas (2002) "En allt allvarligare lek. Om idrottsrörelsens partiella kommersialisering 1967-2002", i Lindroth, Jan & Norberg, Johan R (red), *Ett Idrottssekel. Riksidrottsförbundet 1903-2003*. Stockholm.
- Putnam, Robert D (1996) *Den fungerande demokratin*. Stockholm; Trondman, Mats (2005) "Träna och supa till helgen: Om föreningsidrott, socialt kapital och alkohol i unga vuxnas liv", *idrottsforum.org*
- Coakley, Jay (2007) *Sports in Society. Issues and Controversies* (9:uppl). New York.
- Som exempel kan nämnas: Seippel, Ørnulf (2006) "Sport and Social Capital"; *Acta Sociologica* vol 49; Ibsen, Bjarne & Ortesen, Laila (2004) "Sport and welfare policies in Denmark" i Heinemann (red.) *Sport and Welfare Policies. Six European Case Studies*, Series Club of Cologne, Vol. 3.
- Norberg Johan R. (2004) *Idrotten i den ideella sektorn - en kunskapsöversikt*, Riksidrottsförbundet, FoU-rapport 2004:6.
- Börjeson, Martin & von Essen, Johan (2007) *Det sociala ledarskapet*, Riksidrottsförbundet FoU-rapport 3; Olsson, Lars-Erik (2007) *Frivilligt arbete inom idrotten*. Riksidrottsförbundet FoU-rapport 4.
- Svedberg & Trägårdh, a. a., not 12.
- ibid. s. 13-14.
- Wijkström, Filip (1999) *Svenskt organisationsliv - framväxten av en ideell sektor*. Stockholm; Jfr med regeringens folkrörelsepolitik i Proposition 2000/2001:1, Utgiftsområde 17, s. 124-125.
- Putnam, a. a; Jfr Rothstein, Bo (2003) *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm.
- Wennerhag, Magnus (2008) *Global rörelse. Den globala rättviserörelsen och modernitetens omvandlingar*. Stockholm; Sörbom, Adrienne (2002) *Vart tar politiken vägen? Om individualisering, reflexivitet och görbarhet i det politiska engagemanget*. Stockholm.
- Norberg, Johan R (2004) *Idrotten i den ideella sektorn - en kunskapsöversikt*. Stockholm.
- Jfr. Eliasoph, Nina (2002) "Raising Good Citizens in a Bad Society: Moral Education and Political Avoidance in Civic America" i Madsen, Richard, et al. eds. *Meaning and Modernity. Religion, Polity, and Self*. Berkeley; von Essen, Johan (2008) *Om det ideella arbetets betydelse - en studie om människors livsåskådningar*. Uppsala.
- Weisbrod, B.A. (1998) *To Profit or Not to Profit: the Commercial Transformation of the Nonprofit Sector*. Cambridge; Enjolras, Bernard (2001) *Community-based Economy, Market and Democracy - the Case of Norwegian Voluntary Sport Organisations*. Oslo; Skocpol, Theda (2003) *Diminished Democracy: From Membership to Management in American Civic Life*. Oklahoma.
- Hedenborg, Susanna (2008) *Arbete på stallbacken: Nittonhundratalets svenska galoppsport ur genus- och generationsperspektiv*. Malmö.
- Babiak, K. & R. Wolfe (2006) "More Than Just a Game? Corporate Social Responsibility and Super Bowl XL"; *Sport Marketing Quarterly*, 15: 214-222
- Persson, H.Thomas R (2008) "Social Capital and Social Responsibility in Denmark - More than Gaining Public Trust"; *International Review for the Sociology of Sport*, 43: 35-51.
- Jfr. Norberg, a. a., not 30.